

של תענית ציבור [שהצום מתחיל מבעוד יום, ואיסור מלאכה, ועוד חומרות (ראה שם)], משום שבבל אינה צריכה לגשמים ואין מתענים בה על עצירת גשמים. וגם אם גוזרים שם תענית משום צרה אחרת, אין דינה כתענית ציבור (רש"י; תוס' תענית יא, ב ד"ה אין), משום שעצירת גשמים היא צרת הכלל, לא כן שאר צרות שהן של יחידים (מאירי שם, ביישוב קושיות רבינו דוד וריטב"א כאן, ורמב"ן שם טו, א). ויש סובר, שדוקא בתענית על עצירת גשמים לא נוהגות בבבל החומרות של תענית ציבור, אבל תענית על שאר צרות, גם בבבל דינה כתענית ציבור (ריטב"א, בשם ר"ט). ויש סובר, שאין תענית ציבור אלא בארץ ישראל, ואף בה היא רק מחמת צרת עצירת גשמים בלבד (רמב"ם תענית ג, יא, והמגיד משנה שם כתב, שאף דעת רש"י כן).

וכלל זה של 'אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד', יש סוברים, שנאמר על בבל בלבד, אבל בשאר ארצות שבגולה שצריכות מטר, נוהג תענית ציבור (רמב"ן תענית שם; מאירי שם, בשם יש מפרשים). ויש סוברים, שבבל לאו דוקא, אלא הוא הדין שאר ארצות בחו"ל, כי מאחר ובבל היתה בזמנא ראש לכל האומות בגולה, נמשכות כל ארצות הגולה אחריה (מאירי שם, וכן מבואר ברמב"ם המובא לעיל).

ויש סוברים, שכוונת המימרא 'אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד' היא, שרק לבית דין יש כח לגזור תענית ציבור [כמבואר בתענית י, א, ו-יב, ב] 'בית דין גוזרין', ובחול"ל כיון שאין בה בית דין מומחים וסמוכים [משום שצריך נשיא ואב ב"ד לסמיכה, כמבואר בירושלמי (שם ב, א), והם לא היו בחו"ל (קובץ שיטות קמאי תענית שם יא, ב, בשם המכתם ורבינו יוחנן)], הרי הם כהדיוטות, ואין בכוחם לגזור תענית ציבור (רמב"ן שם; לחם משנה תענית ג, יא, בדעת הרמב"ם שם). ■ להלכה, אין תענית ציבור בבבל [שיתחיל הצום מבעוד יום, ושיאסר במלאכה], אלא תשעה באב בלבד [כדעה ראשונה] (שו"ע או"ח תקסח, ו), והוא הדין בכל חוץ לארץ (משנ"ב שם, לט), שאין גוזרים על הציבור תענית כצום יום כיפור, אלא בארץ ישראל בלבד ובגלל המטר [כדעת הרמב"ם] (שם תקעה, י).

לְמִימְרָא דְסָבֵר שְׂמוּאֵל תְּשַׁע בָּאָב בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת שְׁלוֹ אֲסוּר, משום שהוא דברי קבלה, שדינם כדברי תורה שספק שלהם לחומרא (פני יהושע; טורי אבן מגילה ה, ב; מנחת חינוך מצוה שיג אות יט), או משום שאם נקיל בבין השמשות של תחילת הצום, יקילו גם בבין השמשות של סוף הצום, והן שתי קולות הסותרות זו את זו, ובאופן כזה יש להחמיר בשניהם (גבורת ארי תענית יב, ב, וראה רש"י שם). ■ להלכה, תשעה באב אסור באכילה ושתיה בבין השמשות (שו"ע או"ח תקנ"ג, ב), בין בכניסתו ובין ביציאתו (משנ"ב שם, ג).

אֵין בֵּין תְּשַׁע בָּאָב לַיּוֹם הַכִּיפּוּרִים אֵלָּא שְׁזָה סְפִיקוֹ אֲסוּר וְזֶה סְפִיקוֹ מוֹתָר, בודאי יש גם הבדל שיום כיפורים איסורו מדאורייתא ועונשו כרת, ותשעה באב איסורו רק מדרבנן, אך כוונת הברייתא היא לענין לכתחילה, דהיינו שאין דבר האסור ביום כיפורים שיהא מותר לכתחילה בתשעה באב אלא ספיקו (רש"י). ואת ההבדל ביניהם לענין עשיית מלאכה [במקום שנוהגים לעשות מלאכה בתשעה באב], לא הזכירה הברייתא כאן, משום שסמכה על מה שכתבה בסיפא בחילוק בין תשעה באב לתענית ציבור, שתשעה באב מותר במלאכה ותענית ציבור אסור (תוס').

יּוֹם הַנֶּחֱמָה של כל אדם, לדעת מתי יתנחם מדאגתו (רש"י). או שהכוונה ליום הנחמה שיתנחמו ישראל על גלותו, והתכסה כדי שיהיו כל ישראל תמיד בכל יום בתשובה, שאין נגאלים אלא בתשובה (מהרש"א, והוסף, שכאן הכוונה למשיח בן יוסף, ובהמשך הוסיפה הברייתא גם את מלכות בית דוד, וראה תוס' רבינו פרץ).

וְאֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַה בְּלָבוֹ שֶׁל חֲבִירוֹ, שאילו היה יודע, היה יורד לחייו ומבטל את מחשבותיו (מהרש"א). ורק בעניניו של חברו ועסקיו אינו יודע, אבל בעניניו שלו עם חברו יודע, ש'כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם' (יעב"ץ).

וְאֵין אָדָם יוֹדֵעַ בְּמַה מִשְׁתַּכֵּר, באיזה מסחר ירויח יותר, שאילו היו בני אדם יודעים זאת, היו הכל מתעסקים רק במלאכות ההן, ולא היתה פרנסה לכולם (בניהו).

מִשְׁנָה. מְקוֹם שֶׁנִּהְיָ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה תְּשַׁע בָּאָב עוֹשִׂין, ואף שהוא יום של אבילות, ואבל אסור במלאכה (ראה מ"ק טו, ב), רבנן שגזרו בו אבילות, לא גזרו בו איסור מלאכה (ר"י מלוניל). או שאבילות על בית המקדש היא 'אבילות ישנה', ואבילות כזו מותרת במלאכה (מאירי). ואף שמקום שנהגו לעשות בו מלאכה עושים, אך העושה מלאכה אינו רואה בה סימן ברכה לעולם (תענית ל, ב).

מְקוֹם שֶׁנִּהְיָ שְׁלָא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה אֵין עוֹשִׂין, כדי שלא יסחו דעתם מן האבילות (רש"י על הרי"ף; רע"ב). ויש מפרש, שהוא משום עינוי (תרומת הדשן קנ, ע"פ תענית ל, ב), כלומר, שלחיות בטל ממלאכה הוא עינוי (מחצית השקל תקנ"ד, כה). ויש שפירש את טעם המנהג, שאם יעשה מלאכה, לא ירגיש את התענית מפני טידדת המלאכה, ועוד, שיתכן שטירחת המלאכה תגרום לו שלא יוכל להשלים את התענית (ארחות חיים [לר"א מלוניל] הל' תשעה באב, יב). ומטעמים אלו, אסורה המלאכה אף בליל תשעה באב, שהרי האבילות והעינוי הם כבר מהלילה (מג"א שם, כג). ויש סובר, שהמלאכה מותרת בלילה (רש"י תענית יג, א, וראה בגליון כאן ובמג"א שם, המקשים סתירה מרש"י לקמן שכתב שאסור במלאכה כבר מבין השמשות, וראה במהר"צ חיות בסוף תענית שהוכיח מכמה מקומות, שרש"י למס' תענית הוא ממפרש אחר). ■ להלכה, מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושים, ומקום שנהגו שלא לעשות אין עושים (שו"ע או"ח תקנ"ד, כב), וכבר מהלילה אין עושים (משנ"ב שם, מג). וכיום, מנהג כל ישראל בכל מקום שלא לעשות (ביאה"ל שם ד"ה במקום, וראה ברמ"א ובמשנ"ב שם פרטים נוספים).

וּבְכָל מְקוֹם תְּלִמְיָדֵי חֻמָּיִם בְּטָלִים, שהם ראויים להכיר בחסרון המקדש יותר מן האחרים (מאירי), שיש להם דעת להכיר מה אבדו ולהתאבל על כך (תלמיד הרשב"א, מובא בקובץ שיטות קמאי).

גְּמָרָא. הַקְדָּמָה: שנינו בענינת י, א), שאם הגיע ראש חודש כסלו ועדיין לא ירדו גשמים, בית דין גוזרים שלש תעניות, בהם מותרים בליל התענית באכילה ושתיה עד עלות השחר, וביום התענית מותרים במלאכה וברחיצה סיכה נעילת הסנדל ותשמיש המיטה. עוד שנינו שם (יב, ב), שאם עברו תעניות אלו ועדיין לא נענו, גוזרים שלש תעניות נוספות, בהם אסורים באכילה ושתיה כבר בליל התענית, ואסורים ביום התענית ברחיצה סיכה וכו', הגמ' כאן תעסוק בתעניות ציבור שמתחילות בלילה.

אֵין תְּעִנִית צִיבּוּר בְּכָל אֵלָּא תְּשַׁע בָּאָב בְּלָבָד, כלומר, שתשעה באב הוא התענית היחידה בבבל שנוהגת בה החומרות